

BIRTE SIIM

Feministiska tolkningar av samspelet mellan kvinnor och välfärdsstaten

Birte Siim diskuterar i denna artikel, med utgångspunkt i olika tolkningar av den välfärdsstatliga utvecklingen, kvinnors möjligheter att som kollektiv kraft utöva inflytande över samhällsutvecklingen under 90-talet. Under vilka betingelser kan detta ske?

Under de senaste tjugofem åren har det skett stora förändringar i kvinnors livsbetingelser och i kvinnors relation till den politiska makten. Under 70- och 80-talet skedde en omfattande feministisk och politisk radikalisering av kvinnor i de västliga industrisamhällena. Samtidigt har kvinnor i ökad grad integrerats i den offentliga politiksfären. Denna utveckling har varit särskilt påtaglig i de skandinaviska välfärdsstaterna där kvinnornas deltagande i de politiska och administrativa institutionerna har ökat starkt. Det är dock en öppen fråga om kvinnor vill och kan förändra institutionerna. Skandinaviska kvinnoforskare diskuterar i dag vilken roll staten spelar för utvecklingen av ett kvinnovänligt samhälle. Har kvinnor i dag gemensamma intressen i förhållande till staten? Och vilket samhälle och vilken stat önskar vi oss?

Kvinnoforskarna har varit oeniga om hur den välfärdsstatliga utvecklingen ska tolkas. Är kvinnornas ökade integration på arbetsmarknaden och i de statliga institutionerna bara ett ytfenomen, ett uttryck för en modernisering av könsmakten? Eller är de skandinaviska välfärdsstaterna på väg att utvecklas till kvinnovänliga samhällen?

Denna artikel diskuterar feministiska tolkningar av den välfärdsstatliga utvecklingens betydelse för kvinnors välfärd och kvinnors makt, i syfte att kunna värdera kvinnors möj-

ligheter att som kollektiv kraft utöva inflytande över samhällsutvecklingen under 90-talet. Diskussionen tar sin utgångspunkt i min egen forskning om kvinnor i de skandinaviska välfärdsstaterna.¹

Artikeln inleds med en kort självkritisk reflexion över patriarkatbegreppets användning i den feministiska stats- och maktförståelsen. Under 70-talet betonade feministisk teori kvinnors maktlöshet och den patriarkala statens förtryckande »makt över» kvinnor. Under 80-talet framfördes som alternativ kvinnors »makt till» att förändra verkligheten och kvinnors deltagande som politiska aktörer.

Artikeln argumenterar för en dynamisk förståelse av könsmakten, en förståelse som erkänner det ömsesidiga beroendet mellan strukturer och aktörer och som ger praxis en central roll i förändringen av strukturer. Statsanalyserna måste i denna förståelse göras tids- och platsbundna och fokusera de processer varigenom könsmaktsrelationerna skapas, tolkas och förändras genom kvinnors politiska praxis i det »privata» och i det »offentliga» livet.

Artikelns huvuddel diskuterar några olika tolkningar av kvinnors ställning i de skandinaviska välfärdsstaterna. Kvinnoforskare har argumenterat för att de skandinaviska välfärdsstaterna utifrån ett deltagande- och

maktperspektiv måste tolkas som »ofärdiga demokratier» och »förmyndarstater» för kvinnor. Kvinnor har varit objekt och inte subjekt i den politiska utvecklingen (Hernes 1982), och kvinnors intåg i det offentliga livet har beskrivits som »en övergång från vanmakt utan deltagande och representation till relativ vanmakt trots deltagande» (Haavio-Mannila m fl 1983:4).

Andra kvinnoforskare har betonat att den korporativa svenska välfärdsstaten utifrån ett välfärdsperspektiv har varit till fördel för kvinnor genom att garantera dem en rad grundläggande sociala och ekonomiska rättigheter (Ruggie 1984).

Det argumenteras i artikeln för att en förståelse av könsmaktsrelationerna i de skandinaviska välfärdsstaterna måste analysera samspelet mellan kvinnors sociala och ekonomiska rättigheter och kvinnors politiska makt utifrån kvinnors skilda politiska praxis.

Avslutningsvis hävdas att man måste vidga kvinnoperspektivet på välfärdsstaten med tanke på de krav som 90-talet ställer. Det betonas att kvinnoperspektivet i dag måste räcka längre än till att bryta könsförtrycket. Kvinnokampen måste förena kampen för att öka kvinnors välfärd och makt med kampen för fred, god miljö och global rättvisa.

Patriarkatsteorier

Patriarkatsteorierna fungerade under några år som ett gemensamt paradigm för stora delar av kvinnoforskningen. Feministiska teorier om staten framhävde under 70-talet statens förtryckande »patriarkala» karaktär. Staten uppfattades som en monolitisk enhet, som ett entydigt redskap för »män» eller för »kapitalet» (Wilson 1977; Eisenstein 1979, 1983).

Under senare år har patriarkatbegreppet tagits upp till självkritisk granskning, och de endimensionella statsteorierna har problematiserats och nyanserats. Analyserna av kvinnors ställning i, och erfarenheter av, de skandinaviska välfärdsstaterna har inspirerat till teoretiska reflexioner som har pekat på statens motsägelsefulla roll i förhållande till

kvinnor (Hernes 1982, 1984; Borchorst & Siim 1984, 1987).

Jag har i mina tidigare analyser av kvinnor och välfärdsstaten försökt utveckla patriarkatbegreppet genom att använda det som ett redskap för förståelsen av de skandinaviska välfärdsstaternas utveckling.² Syftet med analyserna var att undersöka kvinnornas förändrade relation till staten som följd av välfärdsstatens utveckling och den offentliga sektorns utbyggnad efter 1960.

Det betonades att ett av de viktigaste utvecklingsdragen i ett kvinnoperspektiv var den förändrade arbetsdelningen mellan det offentliga och familjen i fråga om ansvaret för den mänskliga reproduktionen. En av analysens huvudpoänger var att den moderna välfärdsstatens utveckling fick en rad motsägelsefulla konsekvenser för kvinnor: å ena sidan har kvinnorna förbättrat sin sociala och ekonomiska status och fått större inflytande som lönearbetare och medborgare, å andra sidan har den manliga dominansen förstärkts i den offentliga sfären.

I förhållande till patriarkatsdiskussionen var den analytiska poängen att männens dominans hade ändrat karaktär, att det hade ägt rum ett skifte i kvinnoförtrycket från den privata familjesfären till den offentliga sfären: familjepatriarkatet hade försvagats och det sociala patriarkatet förstärkts. Samtidigt betonades att den statliga politiken inte på förhand kan karaktäriseras som förtryckande eller som »patriarkal». Det måste empiriskt undersökas i vilken utsträckning den statliga politiken har införlivat manliga premisser och styrs av mäns intressen. Konklusionen blev att analyserna av det strukturella patriarkala förtrycket av kvinnor måste kombineras med analyser av kvinnors politiska praxis som aktörer.

Analyserna gav anledning till reflexion över en rad problem förknippade med patriarkatsteoriernas premisser och empiriska användning. I dag vill jag hävda att det avgörande problemet med patriarkatsteorierna är att de försvårar en dynamisk förståelse av könsmakten, där samspelet mellan kvinnor och staten analyseras både »uppifrån» och »nerifrån».

På ett teoretiskt plan är det ett problem att

teoriernas strukturalistiska utgångspunkt gör det svårt att reellt integrera en praxis- och handlingsnivå i analyserna. Det innebär att kvinnorna blir maktlösa och reduceras till passiva offer för de patriarkala strukturerna. Männerna blir analysernas egentliga subjekt och kvinnor placeras utanför historien. Kvinnors bidrag till att tolka, upprätthålla eller förändra könsmaktsrelationerna blir därmed osynliga.

Vidare har patriarkatsteoriernas universella karaktär på ett empiriskt plan försvårat tids- och platsbundna statsanalyser. Historiska förändringar i förhållandet mellan familjen och staten tolkades entydigt som en utveckling från ett familjepatriarkat till ett samhällspatriarkat (Eisenstein 1983).

Det betyder för det första att skillnaderna mellan olika välfärdsstaters institutionella struktur och politiska kultur inte tematiseras. För det andra försummas eventuella positiva förändringar i kvinnors situation, som är en följd av den välfärdsstatliga utvecklingen. Likaså försummas moderskapets och familjens positiva betydelse för kvinnor. Slutligen är det en avgörande svaghet att teorierna primärt vill förklara könsarbetsdelningens och könshierarkins reproduktion i de moderna samhällena. Patriarkatbegreppet kan därför knappast bidra till att förklara möjliga brott i förtryckets grundläggande logik.

I dag används patriarkatbegreppet huvudsakligen deskriptivt, och strävan att utveckla teoretiska förklaringar till könsmaktsystemet och den manliga dominansen har trätt i bakgrunden.³ Postmodernismen har problematiserat själva försöket att utveckla helhetsteorier med utgångspunkt i kategorin kön och syftar till att dekonstruera de universella teorierna om könsrelationer (Harding 1986).

Jag kommer att argumentera för att det fortfarande finns ett behov av att utveckla teorier som kan bidra till en dynamisk förståelse av könsmaktsrelationerna, inklusive en mer dynamisk förståelse av samspelet mellan kvinnors politiska praxis och de statliga institutionerna. Vi får inte kasta ut barnet med badvattnet. Kvinnorna behöver precisera förutsättningarna för de olika tolkningarna av könsrelationernas utveckling.⁴

Olika tolkningar av de skandinaviska välfärdsstaterna

De skandinaviska välfärdsstaternas betydelse för könsrelationerna och för kvinnors livsbe-
tingelser och maktmöjligheter har varit föremål för olika tolkningar. Många forskare med angloamerikansk bakgrund har fascinerats av de landvinningar som skandinaviska kvinnor har uppnått i form av sociala och ekonomiska rättigheter (Ehrenreich & Fox-Piven 1984, Ruggie 1984), medan nordiska kvinnoforskare oftare har uppmärksammat välfärdsstatens dubbla karaktär i förhållande till kvinnor (Haavio-Mannila m fl 1983).

Även bland nordiska kvinnoforskare har det funnits motstridiga tolkningar av vilka konsekvenser den välfärdsstatliga utvecklingen har haft för kvinnor. En pessimistisk tolkning har argumenterat för att patriarkatet eller könsmaktsystemet reproduceras i ny form i de moderna välfärdsstaterna (Holter 1981). En optimistisk tolkning har i stället hävdats att det i de skandinaviska välfärdsstaterna har skett en reell integration av kvinnor i de offentliga institutionerna som gör det möjligt att utveckla dessa till kvinnovänliga samhällen (Hernes 1987, 1988).

Nordiska kvinnoforskare har förvisso uppmärksammat statens dubbla karaktär, men staten har analyserats, uppfattats och tolkats på många olika sätt. Man kan skilja mellan å ena sidan statsanalyser som har undersökt den statliga politikens konsekvenser för kvinnors ställning som lönearbetare och mödrar, och å andra sidan undersökningar av kvinnors deltagande som medborgare i de politiska och administrativa institutionerna. Andra analyser har undersökt kvinnors sociala och politiska praxis utanför institutionerna, dvs i familjen och i de sociala rörelserna (Peterson 1987, Jónasdóttir 1985).

I det följande kommer jag att granska två olika tolkningar av den skandinaviska välfärdsstatens betydelse för kvinnor, vilka analyserar utvecklingen utifrån ett välfärds-
perspektiv respektive ett maktperspektiv. Som alternativ diskuterar jag, utifrån min egen tes om ett partnerskap mellan kvinnor och staten i fråga om organiseringen av den mänskliga reproduktionen, samspelet mel-

lan kvinnors situation som lönearbetare, mödrar respektive medborgare.

Den korporativa välfärdsstaten

De skandinaviska välfärdsstaterna har karaktäriserats som korporativa⁵ eller institutionella välfärdsstater, där staten intervenerar för att modifiera marknadskrafterna i syfte att skapa social jämlikhet och ekonomisk tillväxt. Denna institutionella modell förklaras ofta genom hänvisning till arbetarrörelsens och de socialdemokratiska partiernas relativa styrka i Norge, Sverige och Danmark (Esping-Andersen 1985, Esping-Andersen & Korpi 1987).

Enligt denna uppfattning är ett av modellens väsentliga drag en omfattande statlig intervention på arbetsmarknaden. Ett annat karakteristiskt drag är att socialpolitiken är omfattande och har fått en universell karaktär. Det innebär att individerna tilldelas sociala rättigheter som medborgare oavsett pla-

tering på arbetsmarknaden.⁶ De sociala rättigheter som följer av medborgarskapet kan beskrivas som »rätten att åtnjuta ett minimum av levnadsstandard, ekonomisk välfärd och trygghet» (Marshall 1983). Den generella konklusionen har varit att svaga grupper, däribland kvinnor, har förbättrat sin sociala och ekonomiska position i samhället med hjälp av den institutionella välfärdsmodellen i de skandinaviska välfärdsstaterna.

Korporativismen och kvinnors intressen

Den amerikanska forskaren Mary Ruggie har i sin komparativa analys av kvinnors ställning i den svenska och den engelska välfärdsstaten utgått från skillnaden mellan den liberala och den korporativa välfärdsstatsmodellen. Ruggie (1984) har argumenterat för att den svenska modellen har skapat ett slags universell ram med arbetsmarknadspolitiken och den ekonomiska politiken som kärnan i förhållandet mellan stat och samhälle. Inom

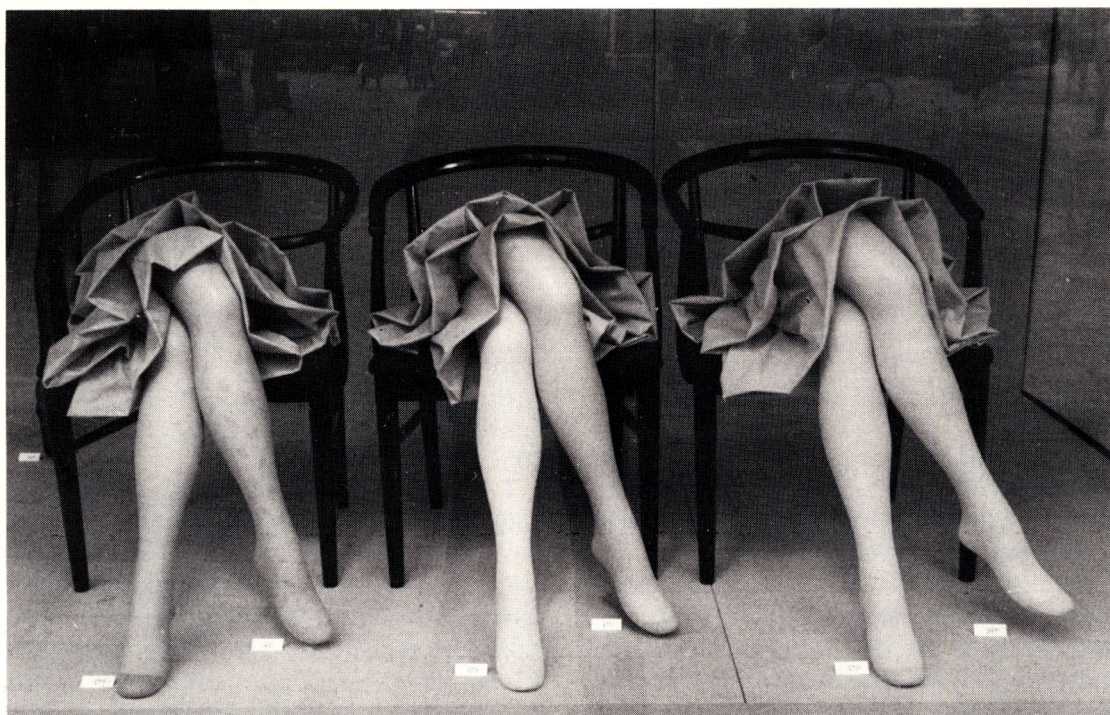

Foto: Sven Oredson / Bildhuset.

denna ram har kvinnors intressen tillgodosetts som ett led i statens tillvaratagande av lönearbetarnas universella intressen.

Ruggie utgår alltså i sin analys av kvinnors välfärd från deras ställning som lönearbets-
re. Det innebär att kvinnornas ställning som mödrar och medborgare underordnas deras ställning som lönearbets-
re (Siim 1987a, 1988). Hon argumenterar för att den korporativa modellen är bra för kvinnor eftersom den har förbättrat kvinnors ställning både som lönearbets-
re och mödrar, bland annat genom den solidariska lönepolitiken. Enligt Ruggies mening kan kvinnors ställning i samhället inte förklaras genom analys av könsrelationer eller kvinnospecifika initiativ. Framstegen för kvinnor i den svenska modellen återspeglar primärt arbetarrörelsens styrka. Kvinnors särintressen integreras på gott och ont under den universella kategorin »arbets-
re».

Skandinaviska kvinnoforskare har problematiserat denna tolkning av kvinnors ställning i den korporativa välfärdsstaten på olika punkter. För det första har Ruggie en strukturalistisk statsförståelse: staten uppfattas som en monolitisk struktur vars kärna är förhållandet till den ekonomiska sfären. Modellen undervärderar därmed samspelet mellan staten och familjen (Halsaa 1981; Siim 1987, 1988).

För det andra förutsätter teorin att mannen är normen och underskattar därför de intresseskillnader mellan manliga och kvinnliga arbetare som har sin grund i olika social praxis och olika placering på arbetsmarknaden (Eduards 1986). Modellen förutsätter att manliga och kvinnliga arbetare har samma intressen på arbetsmarknaden, i familjen och i det politiska livet.

För det tredje negligerar modellen köns-
maktsrelationerna mellan män och kvinnor på den politiska nivån genom att värderingskriteriet för kvinnors framsteg uteslutande knyts till deras sociala och ekonomiska välfärd. Kvinnors makt och inflytande i de politiska institutionerna och deras deltagande i den politiska processen som medborgare lämnas därhän (Hernes 1982, Siim 1988, Sainsbury 1988).⁷

Det är intressant att Ruggie (1988) i en se-

nare artikel utifrån en rad nya data och fakta har reviderat sina tidigare slutsatser. Hon påpekar att den korporativa modellen ur ett välfärds-
perspektiv har några inbyggda begränsningar och inkonsistenser för kvinnors del. Jämställdhetsprocessen tycks ha blockerats av den ekonomiska omstruktureringen. Hon finner en rad tecken på växande välfärds-
problem dels för kvinnor på arbetsmarknaden i form av ökad könssegregering, löneskillnader och ökad användning av deltidsarbete, dels för kvinnor mer generellt i form av växande psykiska problem som tar sig uttryck i alkoholism och stress.

Ruggie drar slutsatsen att den svenska välfärdsmodellen inte har varit i stånd att tillmötesgå kvinnors könsspecifika intressen och behov, eftersom den bygger på den universelle, könlösa arbetaren (Ruggie 1988:174). Denna slutsats grundar sig på en rad tillfälliga empiriska indikatorer, men den får henne inte att ifrågasätta sin strukturalistiska analysmodell där köns-
maktsrelationer och kvinnors politiska praxis negligeras.

Staten som förmyndarstat

Många skandinaviska kvinnoforskare har framhävt kvinnors relativa vanmakt i förhållande till det politisk-administrativa systemet (Haavio-Mannila m fl 1983, Halsaa 1977, Holter 1981). Helga Hernes har dock med sitt påstående om att de skandinaviska välfärdsstaterna är förmyndarstater gentemot kvinnor, ställt denna ståndpunkt på sin spets. Hon försköt perspektivet från kvinnors situation som lönearbets-
re till kvinnors deltagande i den politiska processen och deras relation till den politiska makten som medborgare. Hernes' omfattande analyser av kvinnors ställning i de skandinaviska välfärdsstaterna har varit en viktig utmaning och inspirationskälla för den feministiska teoriutvecklingen.

I boken *Staten – kvinder ingen adgang* (1982) var en av Hernes' huvudpoänger att kvinnorna intog en marginell position i förhållande till det korporativa system som spelar en central roll för de skandinaviska välfärdsstaternas institutionella struktur och politiska funktionssätt. Kvinnors ökade repre-

sensation i de parlamentariska institutionerna betydde inte att de fick mer makt och inflytande gentemot männen, eftersom makten hade flyttat på sig.

Hernes påpekade att kvinnor i stort sett saknades i den politiska process som under åren efter andra världskriget ledde fram till välfärdsstatens utbyggnad och omsorgsuppgifternas avprivatisering. Hon drar slutsatsen att »en välfärdsstat, där de berörda inte deltar i utformningen av sina egna politiska krav, blir en förmyndarstat» (Hernes 1982:32). Statsformen har förändrats men inte maktförhållandena. I Skandinavien finns en könsmakthierarki där män har varit deltagare och kvinnor mottagare i den politiska processen.

Statens växande betydelse för kvinnor formulerades i tesen om en övergång från privat till offentligt beroende för kvinnors del (Hernes 1984). Kvinnor är i lägre grad direkt beroende av sina äkta män i familjen, men har i stället blivit beroende av staten som klienter, anställda och medborgare (Hernes 1984).

Denna tes har kritiserats på grund av sin tvetydiga karaktär; beroende kan ju tolkas både positivt och negativt. För det första är det skillnad på kvinnors beroende av män i familjen, på arbetsmarknaden respektive i de statliga institutionerna. För det andra är det skillnad på att vara beroende som anställd, som klient/konsument respektive som medborgare (Siim 1988). Slutligen har kvinnors objektstatus i det korporativa systemet kritiserats, och det har påpekats att kvinnor spelar rollen av deltagare (*policymakers*) inom enskilda politiska områden, som till exempel familjepolitiken (Sainsbury 1988).

Tesen om en kvinnovänlig stat

Under senare år har det skett en utveckling i Hernes' analyser av kvinnors medborgarskap. Hon framhäver i dag kvinnors ökade integration i de korporativa organen och möjligheter att delta i utövningen av den politiska makten i de skandinaviska välfärdsstaterna.

Mest provocerande har tesen om en kvin-

novänlig stat varit, enligt vilken de skandinaviska välfärdsstaterna i dag har möjlighet att bidra till en utveckling av kvinnovänliga samhällen (Hernes 1987, 1988). Denna tes är en utmaning för både marxistiska och feministiska statsteorier, som har betraktat staten som ett »maktsystem» som entydigt står i motsatsställning till medborgarnas (och kvinnornas) behov och intressen. De skandinaviska välfärdsstaterna beskrivs i boken *Welfare State and Woman Power* (1987) som en *private-public-mix*; en institutionell balans mellan det korporativa systemet, den offentliga sektorn och familjen.

Hernes' optimistiska analys av de skandinaviska välfärdsstaterna är provocerande och väcker en rad centrala frågor för kvinnoforskningen. Ett huvudproblem är samspelet mellan aktörerna och de grundläggande strukturella betingelserna inom olika samhällsarenor, som familjen, staten och ekonomin. Hernes koncentrerar sig på aktörerna och låter bli att analysera de strukturella betingelserna för att genom praxis kunna utveckla de statliga institutionerna till politiska gemenskaper präglade av mänsklig solidaritet och social och könsrättlig jämlikhet.

Det är ett problem att Hernes varken analyserar samspelet mellan de politiska aktörernas intentioner och marknadsekonomin och det korporativa systemets rationalitet och dynamik eller problematiserar könsmaktsrelationerna inom samhällets olika arenor.

Analysen av den kvinnovänliga staten inriktas främst på könsrelationernas politisering och på kvinnornas ökade mobilisering och deltagande i den politiska processen. Genom denna unika kombination har det blivit möjligt att utveckla en statsfeminism som bygger på en allians mellan kvinnor innanför och kvinnor utanför det politiska systemet, och en allians mellan kvinnor och staten.

Statsfeminism definieras som »feminism uppifrån i form av jämställdhet mellan könen och socialpolitiska åtgärder, samt en feminisering av yrken som är relevanta ur ett välfärdsstatligt perspektiv». Mot den står »feminisering underifrån bland kvinnoaktivister inom politiska och kulturella verksamhetsområden» (Hernes 1988:153). Kvinnor har

som grupp blivit både partner och utmanare gentemot staten.

Tesen om den kvinnovänliga staten är inspirerande, och den fyller ett behov bland feminister att tro på kvinnors möjligheter att som kollektiv kraft utöva ett avgörande inflytande över den politiska utvecklingen. Den är samtidigt provocerande, eftersom den betonar de resursstarka kvinnornas kapacitet att förändra och i mindre utsträckning uppmärksammar skillnaderna mellan kvinnor.

Det finns en rad skillnader mellan kvinnor, i kvinnors relation till staten och i kvinnors politiska praxis, som också måste beaktas i diskussionen om en kvinnovänlig stat. Den ekonomiska krisen och den omfattande omstruktureringen och moderniseringen av välfärdsstaten har polariserat kvinnor ekonomiskt och politiskt. Därmed har skillnaderna mellan kvinnor skärpts (Borchorst 1989). Det är de aktiva och resursstarka kvinnorna som är partner eller utmanare gentemot staten. Den centrala frågan är om dessa kvinnor har vilja och möjlighet att utnyttja den statliga politiken för att genomföra en omfördelning av makt och resurser till gagn för de resurssvaga, dvs för det stora flertalet kvinnor.

Staten som partnerskap

Sammanhangen mellan offentligt och privat och mellan stat och familj och förändringarna av dem, har varit ett centralt teoretiskt och empiriskt analysfält för kvinnoforskningen (Halsaa 1977, Showstack-Sassoon 1987). I de skandinaviska välfärdsstaterna existerar en omfattande *private-public-mix* såväl mellan staten och marknadsrelationerna som mellan familjen och staten. Den välfärdsstatliga utvecklingen har i grunden förändrat förhållandet mellan familjen och staten. Samhälls- och kvinnoforskare har dock tolkat dessa förändringar på olika sätt.

Ur en synvinkel har förändringarna beskrivits som en funktionstömning av familjen, och staten tolkas som ett kontrollerande »maktsystem» som står i ett motsatsförhållande till det sociala nätverket i familjen och det civila samhället (Wolfe 1989).

Ur en annan synvinkel har förändringarna tolkats som ett uttryck för ett ömsesidigt förhållande mellan staten och familjen, som kan bidra till att omfördela ansvaret för den mänskliga reproduktionen från den privata familjesfären till den offentliga sfären (Siim & Borchorst 1987).

Det är en analytisk huvudpoäng, menar jag, att det finns centrala institutionella och kulturella skillnader i organiseringen av den mänskliga reproduktionen i olika välfärdsstater. Dessa skillnader får betydelse för kvinnors olika ställning som lönearbetare, mödrar och medborgare (Siim 1988: 178-181, Leira 1989). Jag har argumenterat för att statens övertagande av ansvaret för delar av omsorgsarbetet i Danmark, till exempel genom utbyggnad av daghemmen, i ett kvinnoperspektiv kan tolkas som en form av allians mellan kvinnorna och staten (Borchorst & Siim 1987, Siim 1987, 1988). Det måste preciseras att denna utveckling inte nödvändigtvis är uttryck för en medveten allians mellan staten och kvinnorna, och att utvecklingen inte har upphävt kvinnornas ansvar för den mänskliga reproduktionen.

Poängen är att den offentliga politiken, exempelvis barnomsorgspolitik, har gett kvinnor nya sociala rättigheter som medborgare i förhållande till omsorgsarbete och moderskap och har därmed minskat deras beroende av äktenskapskontraktet (Siim 1988: 179-180). Mot den bakgrunden, vill jag påstå, att kvinnors ökade beroende av staten som konsument på daghemsområdet, måste tolkas som en positiv utveckling, eftersom den har gett kvinnor större möjligheter att som lönearbetare, mödrar och medborgare förändra könsmaktsrelationerna i det privata och det offentliga livet.

Tolkningen innebär dock inte att staten som helhet kan uppfattas som uttryck för ett partnerskap. Tesen om ett partnerskap utvecklas som ett led i bestämningen av den statliga politikens motsägelsefulla konsekvenser för kvinnors liv. Den måste kombineras med analyser av olika strukturella, institutionella och kulturella hinder för kvinnors möjlighet att utöva makt som medborgare.

Tesen om ett partnerskap mellan kvinnorna och staten är tids- och platsbunden. Den

utvecklades i komparativa analyser av välfärdsstaten, som ett försök till typologisering av staten mot bakgrund av dess organisering av den mänskliga reproduktionen.⁸ Den beskrev inte statens intentioner gentemot kvinnor utan en konkret statlig politisk effekt på kvinnors livsbetingelser.

Framtida statsanalyser måste inriktas på det dynamiska samspelet mellan politiska aktörer och strukturella betingelser inom olika delar av den politiska arenan i förhållande till olika politiska områden, organisationer och sociala rörelser. Studier av kvinnors förhållande till den politiska makten måste analysera samspelet mellan den »offentliga» och den »privata» sfären, mellan kvinnors sociala och politiska praxis som lönearbetare, mödrar och medborgare.

Det innebär att man ger ökad prioritet åt analyser av kvinnors olika politiska praxis som aktörer. Vilka kvinnor deltar i den politiska processen? Vilken är deras politiska profil och identitet? Hur uppfattar kvinnor statens övertagande av delar av den mänskliga reproduktionen? Hyser kvinnor utanför det politiska systemet förtroende eller misstroende gentemot de statliga institutionerna?

Min poäng har tidigare varit att kvinnors relation till välfärdsstaten måste analyseras historiskt konkret med utgångspunkt i organiseringen av den mänskliga reproduktionen. I dag vill jag tillägga att analyserna av samspelet mellan kvinnorna och välfärdsstaten måste göras mer dynamiska och öppnas mot praxis.

Analyserna av samspelet mellan statliga strukturer och kvinnors politiska praxis måste utreda hur kvinnor genom sin annorlunda politiska praxis bidrar till att tolka, upprätthålla och förändra både politikens innehåll och institutionernas funktionssätt (Christensen & Siim 1989).

Under de senaste tjugofem åren har köns-maktssystemet ifrågasatts av kvinnorna. Hur ska vi tolka denna utveckling? Har det gamla könskontraktet bara moderniserats eller har det skett ett brott i systemets logik? Det existerar fortfarande en könsmässig hierarki i politiken, men könsrelationerna har ändrat karaktär i och med kvinnornas politiska mobilisering och samtidiga integration i de poli-

tiska och administrativa institutionerna. Kvinnor har fått nya individuella sociala och politiska rättigheter, vilket betyder att köns-hierarkin fungerar under nya betingelser.

Det råder ett samband mellan den »privata» och den »offentliga» sfärens könsrelationer, och välfärdsstaten har fått central betydelse för kvinnors välfärd och makt i familjen, i närmiljön och i samhället. Kvinnors nya rättigheter i det »lilla» samhället, till exempel rätten att välja att ha barn eller inte, är i dag nära förbundna med de nya sociala och politiska rättigheterna i närmiljön och i det »stora» samhället, till exempel rätten att få barnpassning och rätten att delta i de välfärdsstatliga och politiska institutionerna. Omvänt spelar maktförhållandena i familjen en väsentlig roll för kvinnors medborgarskap i den offentliga sfären.⁹

Idealet om en kvinnovänlig stat

Tesen att de skandinaviska välfärdsstaterna har möjlighet att utvecklas till kvinnovänliga stater måste tolkas som ett utopiskt ideal snarare än som en beskrivning av den aktuella situationen i de skandinaviska välfärdsstaterna. Men även som ett normativt utopiskt ideal är tesen provocerande, både ur ett välfärdsperspektiv och ur ett maktperspektiv.

Maud Eduards (1986) ställde i en KVT-artikel tre centrala frågor: Vad kan staten göra för kvinnorna? Vad har staten gjort för kvinnorna? Vad vill kvinnorna att staten gör för dem? Artikeln uttryckte skepsis inför möjligheten att staten via den offentliga politiken kan hjälpa kvinnorna till »frihet från överhet och restriktioner». Kvinnoforskare betvivlar också att välfärdsstaten i dag, via offentlig politik, kan och vill hjälpa kvinnor ur den marginaliserade ekonomiska och politiska situation, som många av dem befinner sig i.

Det är därför relevant att fråga: Är en kvinnovänlig stat värd att kämpa för? Vad är en kvinnovänlig stat? Har kvinnor i dag gemensamma intressen i förhållande till staten? Vilket samhälle och vilken stat önskar kvinnor?

Tesen om en kvinnovänlig stat vilar på antagandet att det ingås allianser mellan kvinnor inbördes och mellan kvinnor och staten, vilka kan undersökas närmare på ett empi-

Foto: Thomas Wester / Bildhuset.

riskt plan. Finns det en allians mellan kvinnor och i så fall mellan vilka kvinnor och på vilken grundval? Vilket samband råder mellan kvinnors sociala betingelser och kvinnors politiska aktiviteter som medborgare?

Det existerar en rad väsentliga skillnader i kvinnors sociala betingelser, politiska praxis respektive kvinnopolitiska profil, som måste vara utgångspunkt för vidare diskussioner om kvinnors kollektiva möjligheter att utöva inflytande över samhällets utveckling.

Kvinnor i det politiska-administrativa systemet ställer krav på ökad makt och större inflytande i institutionerna, kvinnor i fackföreningsrörelsen kräver bättre arbets- och livsbetingelser, medan kvinnor i gräsrotsrörelserna önskar en bättre miljö, en mer fredlig värld eller högre grad av självförvaltning och autonomi. Omedelbara krav i fråga om levnadsvillkor står ofta jämte och i motsättning till krav på mer makt, inflytande och autonomi.

Jag påstår att kvinnoperspektivet för att få någon slagkraft i framtiden, måste kunna integrera de olika kraven i en ny helhetsuppfattning. I detta vidgade kvinnoperspektiv kan frågor om kvinnors sociala och ekonomiska välfärd inte skiljas från frågor om global rättvisa, miljö och fred. Likaså måste autonomi- och maktfrågan rymma en global, ekologisk och moralisk dimension. I detta perspektiv kan det vara både ett radikalt och relevant krav, att kvinnor som kvinnor, ska närvara i alla fora, som har betydelse för kontrollen över framtida valmöjligheter och politiska prioriteringar.

Översättning: Catta Jönsson

NOTER

* Jag vill gärna tacka Maud Eduards från KVT:s redaktion för hennes konstruktiva och solidariska kritik, som har fungerat som en god inspiration vid den slutliga omarbetningen av artikeln.

1 Jag har sedan början av 80-talet arbetat med a) teoretiska och empiriska analyser av välfärdsstatens relation till kvinnor i Danmark (Borchorst & Siim 1984, 1987), b) komparativa analyser av kvinnors situation i Danmark, England och USA (Siim 1985,

1987), c) analyser av kvinnor och politik i de skandinaviska välfärdsstaterna (Siim 1987a, 1988) och d) teoretiska analyser av kön och makt (Siim & Borchorst 1987, Siim 1988, 1989). Jag arbetar just nu med projektet »Kön, makt och demokrati – kvinnors medborgarskap i de skandinaviska välfärdsstaterna», som är en del av ett större demokratiforskningsprogram vid Aalborg Universitetscenter.

2 Mina analyser av patriarkatet inspirerades av bl a Zillah Eisensteins (1979, 1983) och Heidi Hartmanns (1981) marxistisk-feministiska ansatser. Patriarkatet definierades i denna förståelse som antingen mäns kontroll över kvinnors arbete (Hartmann 1981) eller mäns kontroll över kvinnors sexualitet och reproduktion (Eisenstein 1981).

3 Carole Pateman utgör ett undantag genom att vara en av de få samhällsforskare som under senare år har vidareutvecklat patriarkatsteorin i sin analys av sambandet mellan samhällskontraktet och könskontraktet (1988).

4 Många kvinnoforskare förnekar i dag att systembegreppet kan vara ett nyttigt analytiskt redskap i analysen av könsmaktsrelationerna. Yvonne Hirdmans förståelse av genussystemet representerar ett inspirerande förslag till helhetsuppfattning om könsmaktsrelationerna i moderna samhällen (Hirdman 1988). Det finns dock ett centralt problem för allt systemtänkande: vilken systemförändrande dynamik innehåller (köns)strukturerna och vilken status får människans praxis i förhållande till (köns)strukturerna? I Hirdmans förståelse har kvinnorna integrerats i historien och könsmaktsrelationerna beskrivs som avgörande faktorer i den historiska utvecklingen. Ändå vill jag hävda att systemtänkandet behöver öppna sig mot historien, så att det blir möjligt att analysera historiska förändringar i könsrelationerna som kan leda till brott i könssystemets strukturer (se t ex Connell 1987:95).

5 Begreppet korporativism kan tolkas olika. Enligt en vid tolkning är korporativism »organiserade intressens deltagande i den politiska beslutsprocessen». En annan tolkning bestämmer korporativism som »en specifik uppsättning relationer mellan arbetarrörelsen, arbetsgivarna och staten», som möjliggör arbetarrörelsens integration i den politiska beslutsprocessen, som del av en tredelad makt bestående av arbetsgivar-

na, lönearbetarna och staten. I debatten om den skandinaviska modellen har arbetarrörelsens integration i den politiska beslutsprocessen, framhävts som ett kännetecken på den institutionella välfärdsmodellen. Det finns dock skillnader i de skandinaviska välfärdsstaterna vad gäller intresserepresentation på olika politikområden. Reproduktionsområdet är typiskt präglad av organiserade intressens inflytande, medan däremot den ekonomiska politiken och arbetsmarknadspolitikerna har präglats av »klasskompromissen» mellan lönearbetare och kapital (se t ex Sainsbury 1988).

- 6 Medborgarskapet har en dubbel betydelse genom att det fokuserar både individens relationer till staten och relationerna mellan medborgarna (Hernes 1988). Marshall (1983) har framhåvt tre olika aspekter av medborgarskapsrelationerna, nämligen den civila, den politiska och den sociala aspekten. Andra politiska tänkare från nya vänstern har argumenterat för att medborgarskapsrelationerna också har en ekonomisk aspekt. Det blir därför nödvändigt att tänka sig medborgarskapet som »ett system av rättigheter», som kombinerar civila, politiska och sociala rättigheter med rättigheter i förhållande till arbetsmarknaden (Held 1987). I min förståelse kan medborgarskapsbegreppet ha flera dimensioner. Det kan referera till a) idéer om ett medborgarskap i det politiska tänkandet, b) medborgarnas rättigheter uttryckta i de politiska institutionerna och genom den politiska kulturen och c) medborgarnas politiska praxis.
- 7 En väsentlig tvistepunkt är till exempel tolkningen av statens övertagande av ansvaret för delar av den mänskliga reproduktionen i Sverige. Ska social- och familjepolitiken uppfattas huvudsakligen som en återspeglning av den ekonomiska politiken och som ett enkelt uttryck för arbetarrörelsens styrka, eller innehåller den en självständig dynamik? Den historiska utvecklingen av den reproduktiva politiken har haft mycket olika förlopp i de skandinaviska länderna. I Norge har man exempelvis haft en starkare facklig rörelse, ett mer utvecklat korporativt system och en högre grad av statlig intervention i ekonomin än i Danmark, och likväl hade familjen (och kvinnorna) under hela 70-talet fortsatt ansvar för den mänskliga reproduktionen trots bristen på arbetskraft (Leira 1989). I Danmark har utbyggnaden av daghemmen genomförts i samarbete

mellan arbetarrörelsen och de borgerliga partierna och efter påtryckningar från sociala reformrörelser (Borchorst & Siim 1984, Borchorst 1989). Det finns utan tvivel ett samband mellan den ekonomiska politiken och social- och familjepolitiken, men spelet mellan staten och familjen är en central dimension i den institutionella välfärdsmodellen, och den måste analyseras separat (Hernes 1988, Sainsbury 1988).

- 8 Jag argumenterade för att det i Danmark, England och USA fanns olika arbetsdelningar på den mänskliga reproduktionens område, som fick konsekvenser för kvinnors ekonomiska och sociala rättigheter och livsbetingelser. Den engelska arbetsdelningen beskrevs som familistisk, där det primära ansvaret för den mänskliga reproduktionen låg hos familjen och den amerikanska som en arbetsdelning mellan marknad och familj, medan däremot den danska karakteriserades av att staten och familjen delade ansvaret för den mänskliga reproduktionen (Siim 1985, 1987).
- 9 Hirdmann hävdar att kvinnor har vunnit nya rättigheter i det »lilla» samhället, speciellt ekonomisk frihet och frihet att välja att ha barn eller inte. Poängen är enligt mitt sätt att se att dessa rättigheter i familjen har helt olika innehåll beroende på välfärdsstatens karaktär och särskilt placeringen av ansvaret för den mänskliga reproduktionen. Gerd Lindgren (1989) analyserar i en KVT-artikel just sambandet mellan makten i den privata sfären och i den offentliga sfären.

LITTERATUR

- Borchorst, Anette, »Kvinderne, velfærdsstaten og omsorgsarbejdet», *Politica* nr, 2 Århus 1989.
- Borchorst, Anette & Siim, Birte, *Kvinder og velfærdsstaten. Mellem moderskab og lønarbejde i 100 år*, Aalborg Universitetsforlag 1984.
- Borchorst, Anette og Siim, Birte, »Women and the Advanced Welfare State – A New Kind of Patriarchal Power?» i Showstack – Sassoon Anne (red) *Women and the State. The Shifting Boundaries Between Public and Private*, Hutchinson, London 1987, s 128-157.
- Christensen, Ann-Dorte, *Ulydige kvinders magtkvindefredslejr ved Ravstrup som politisk proces*, Arbejdspapir, Aalborg Universitetsforlag 1987.

- Christensen, Ann-Dorte & Siim, Birte, »Køn, magt og demokrati – mod et dynamisk magtbegreb«, utkommer i Årbog for Kvindeforskning 1989, Århus Universitetsforlag 1990.
- Connell, R W, *Gender & Power. Society, the Person and Sexual Politics*, Polity Press, Oxford and Cambridge 1987.
- Eduards, Maud Landby, »Kön, stat och jämställdhetspolitik«, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 3 1986, s 4-15.
- Ehrenreich, Barbara och Fox-Piven, Frances, »The Feminization of Poverty«, *Dissent* 31(2), 1984.
- Eisenstein, Zillah, »Developing a Theory for Capitalist Patriarchy« i Eisenstein, Zillah (red) *Capitalist Patriarchy and the Case for Socialist Feminism*, Monthly Review Press, New York and London 1979, s 5-41 och 41-55.
- Eisenstein, Zillah, »The State, The Patriarchal Family and Working Mothers« i Diamond, Irene (red) *Families, Politics and Public Policy*, Longman New York & London 1983, s 41-58.
- Esping-Andersen & Korpi, Walter, »From Poor Relief to Institutional Welfare States: The Development of Scandinavian Social Policy«, i Erikson, Robert m fl (red) *The Scandinavian Model, Welfare State and Welfare Research*, M E Sharpe, New York 1987.
- Esping-Andersen, Gösta, *Politics Against Markets*, Princeton University Press, Princeton 1985.
- Haavio-Mannila, Elina m fl (red), *Det uferdige demokratiet: Kvinner i nordisk politik*, Nordisk Ministerråd, Oslo 1983.
- Halsaa, Beatrice, *Kvinner og politisk deltagelse*, Pax A/S, Oslo 1977.
- Halsaa, Beatrice, »Hva med patriarkatet? Maktutredningen – keiserens ny klær!« i Andenæs, Kristian m fl (red) *Maktens Ansikter. Perspektiver på makt og maktforskning*, Gyldendal A/S 1981, s 195-216.
- Harding, Sandra, *The Science Question in Feminism*, Open University Press, Milton Keynes 1986.
- Hartman, Heidi, »The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism. Towards a More Progressive Union«, i Sargent, Lydia (red), *Women and Revolution*, South End Press, Boston 1981, s 1-42.
- Held, David, *Models of Democracy*, Oxford 1987.
- Hernes, Helga, *Staten – kvinder ingen adgang*, Universitetsforlaget, Oslo 1982.
- Hernes, Helga, »The Transition from Private to Public Dependence«, i Holter Harriet. (red) *Patriarchy in a Welfare Society*, Norwegian University Press 1984, s 26-45.
- Hernes, Helga, *Welfare State and Women Power. Essays in State Feminism*, Norwegian University Press 1987.
- Hernes, Helga, »Scandinavian Citizenship«, *Acta Sociologica* nr 3, 1988.
- Hirdman, Yvonne, »Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning«, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 3, 1988, s 49-63.
- Holter, Harriet, »Om kvinneundertrykkelse, mannsundertrykkelse og hersketeknikker«, i Andenæs, Christian m fl (red) *Maktens ansikter. Perspektiver på makt og maktforskning*, Gyldendal A/S 1981, s 216-236.
- Jónasdóttir, Anna, »Kön, makt och politik«, i Ganetz, Hillevi m fl (red) *Feminism och marxism. En förälskelse med förhinder*, Arbetarkultur Stockholm 1986.
- Jónasdóttir, Anna, »Women's Interests and Other Values« i Jónasdóttir, Anna & Jones, Kathy (red) *The Political Interests of Gender, Developing Theory and Research with a Feminist Face*, Sage Publ., London 1988.
- Leira, Arnlaug, *Models of Motherhood. Welfare State Policies and Everyday Practices: The Scandinavian experience*, Institute for Social Research, Oslo 1989.
- Lindgren, Gerd, »I broderskapets skugga«, *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 3-4, 1989.
- Marshall, T H, »Citizenship and Social Class«, i Held, David (red) *States and Societies*, Oxford University Press, 1983, s 248-260.
- Pateman, Carole, *The Sexual Contract*, Stanford University Press, California 1988a.
- Pateman, Carole, »The Fraternal Sexual Contract«, i Keane, John, *The Civil Society and the State*, Verso, London 1988b.
- Peterson, Abby, *Women in Political Movements*, Monography from the Department of Sociology, University of Gothenburg 1987, nr 37.
- Ruggie, Mary, *The State and Working Women. A Comparative Study of Britain and Sweden*, Princeton University Press, Princeton 1984.
- Ruggie, Mary, »Gender, Work and Social Progress. Some Consequences of Interest Aggregation in Sweden«, i Jensen, Jane (red) *The Feminization of Labor Force*, The Polity Press, New York 1988, s 173-188.
- Sainsbury, Diane, »The Scandinavian Model and Women's Interests: The Issue of Universalism and Corporativism«, *Scandinavian Political Studies*, Vol 11, Nr4, 1988, s 337-346.
- Showstack-Sassoon, Anne (red) *Women and the State. The Shifting Boundaries between Public*

- and Private, Hutchinson, London 1987.
- Siim, Birte, *Women and the Welfare State. Between Private and Public Dependence*, Paper presented at the Center for Research on Women at Stanford University, January 1985.
- Siim, Birte, »Women and the Welfare State. A Comparative Perspective on the Organization of Care Work in Denmark and Britain», paper från 1987, utkommer i Ungerson, Clare (red) *Women and Community Care. Gender and Caring in the Modern Welfare State*, Wheatsheaf London 1990.
- Siim, Birte & Borchorst, Anette, »Kønssystem og patriarkat», *Grus* nr 22/23 1987, s 127-145.
- Siim, Birte, »The Scandinavian Welfare States – Towards Sexual Equality or a New Kind of Male Dominance?», *Acta Sociologica* nr 3/4 1987a.
- Siim, Birte, »Rethinking the Welfare State from a Feminist Perspective», i Jónasdóttir, Anna & Jones, Kathy (red) *The Political Interests of Gender. Developing Theory and Research with a Feminist Face*, Sage Publ., London, 1988, s 160-187.
- Siim, Birte, »Køn, magt og politik – udvikling i den feministiske forståelse af kvindeundertrykkelse og kvindemagt», i Koch, Ulla m fl (red), *Køn og videnskab*, Aalborg Universitetsforlag, Århus 1989, s 111-138.
- Wilson, Elizabeth, *Women and the Welfare State*, Tavistock publ., London 1977.
- Widerberg, Karin, »Sverige – gammalt patriarkat i ny förklädnad», *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 3 1981, s 6-25.
- Widerberg, Karin, »Till en teori om kvinnoförtryck – barriärer och öppningar», *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 2-3 1987, s 53-65.
- Wolfe, Allan, *Whose Keeper? Social Science and Moral Obligation*, University of California Press 1989.

SUMMARY

Feminist interpretations on the interplay between women and the welfare state.

The analysis of women and the state has been dominated by conflicting approaches to both state power and interpretations of welfare policies toward women. On the one hand the state has been analyzed on a structural level as a predominantly oppressive patriarchal institution, and it has been empirically argued that public policies have helped to reproduce male domination in a new form. It has been proposed that

this is the case because public policies are dominated by male interests, and that women have been absent from the centers of the decision-making process. On the other hand, it has been suggested that the institutions and policies of the Scandinavian welfare states have given women new social rights and forms of participatory privileges that enable them to develop into women-friendly states.

This article proposes the need for a more dynamic approach to both the analysis of the gender system as well as the interplay between the structural restraints and political practices of the welfare state. A multidimensional understanding of the welfare state would allow us to focus on the processes whereby gender relations are created, interpreted and changed in political and administrative institutions, political culture and through women's political practice.

The conflicting interpretations of the Scandinavian welfare states have been based on different aspects of women's relation to the welfare state. One interpretation has focused on the effects of social policies on women, another has concentrated on women's participation in the political process and increasing integration in political institutions. This article argues that in the Scandinavian countries there has been an interplay between women's social citizenship and their political mobilization. Women's mobilization has been one important basis for the present integration of women in political institutions. There is, however, a tendency today toward a new polarization among women; while some women have obtained more power and influence in the public sphere, others have become economically and politically marginalized.

This article argues the need to integrate differences among women and in women's practice into the analyses of women's relations to the state. In addition, the author further contends that a women's perspective on the state today requires a broader focus than a redistribution of welfare and power from men to women. In order to include the multitudes of women's political practices and the new challenges of the 1990s a women's perspective should be expanded to issues of global justice, peace, environment and democracy.

Birte Siim
Institute of development and planning
University of Aalborg
Pb 159
DK-9100 Aalborg